

Est.1994

JCL

Journal of the College of Languages

Open Free Access, Peer Reviewed Research Journal

<http://jcolang.uobaghdad.edu.iq>

P-ISSN: 2074-9279

E-ISSN: 2520-3517

2022, No.(46)

Pg.317-337

Technique and music of *letter poetry* in Nali's poetry

Asst. Professor Yadollah Pashabadi, Ph. D.

E-mail: y.pashabadi@uok.ac.ir

University of Kurdistan, faculty member of Kurdistan Studies Institute, Iran

(Received on 9/11/2021 - Accepted on 1/2/2022 - Published on 1/6/2022)

DOI: <https://doi.org/10.36586/jcl.2.2022.0.46.0317>

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Abstract

Musicality is a fundamental feature of poetry that takes the interest of scholars and critics. Most poets rely on a variety of literary devices and techniques to bring music to their work like rhymes - words that appear at the end of lines in poetry - and on arranging words techniques in such a way to create a pseudo melody, which is achieved primarily by patterning (or repeating) certain sounds. Such a poetic rhetorical and verbal enhancer's aspect represented ever since the beginning of the classical poetry has been manifested more evidently in Nali's poetry. His poetry is marked with particular letters that have played a substantial role in the rhyming that rings like cymbals or jingle like internal elevated rhymes. Within a descriptive-analytical approach, the present study describes the musical techniques of Nali's poetry, particularly of what is called *letter poetry*, and investigates the application of these letters as figures of rhetoric in Nali's poetic style. The study traces the *letter poetry* types and its impacts on poetic meaning creation in the light of semantic framework.

Keywords: rhetoric, *letter poetry*, Kurdish poetry music, Nali's poetry music, semantic analysis.

هونەر و موسیقای «پیته‌شیر» له شیعی نالیدا

دوکتۆر یه‌دوللا په‌شابادی*

ئەندامی لیژنەی زانستیی زمان و ئەدەبی کوردیی
زانکۆی کوردستان و توێژینگەی کوردستان‌ناسی-سنه‌ئێران

کورتە

موسیقای هونراوه هەر له سەردەمانی کۆنەوه، گرنگیهکی تایهتی پێ‌دراوه و جی‌گه‌پینگه‌یه‌کی ئه‌وتۆی له چوار‌چۆنه و په‌یه‌که‌ره‌ی شیعر‌دا هه‌بووه. ئەم موسیقایه به‌ ریز‌کردن و پات‌بوونه‌وه و ریک‌خستنی وشه و پیته‌ لیک‌چوو و هاونا‌هه‌نگه‌کان په‌یدا ده‌بیت. هەر له شیعی کلاسیکه‌وه تا ئەم‌رو ئەم ته‌کنیکه‌ له رازه و هونەر‌ه‌ جۆر‌به‌جۆر‌ه‌کانی ره‌وانبێژیدا خۆی نواندوه و ده‌رکه‌وتوه. له شیعی نالیدا به‌ شیوازیکی زه‌ق و به‌رچاو پات‌بوونه‌وه‌ی پیتیکی دیاری‌کراو له هه‌ندئ له هونراوه‌کانیدا ده‌وریکی موسیقای به‌هیز و زۆر دیاری به‌ ئەستو گرتوه و ئاواز و موسیقای شیر‌مه‌کی به‌رز‌تر کردۆته‌وه. به‌ شێوه‌یه‌ک که ده‌کریت ناوی ئه‌و پیته‌ ببه‌رین به‌ سه‌ر ئه‌و هونراوه‌دا و به‌ «پیته‌شیر» ناوزه‌دی بکه‌ین. ئەم توێژینه‌وه به‌ شیوازی ته‌وسیفی – لیکۆلینه‌وه‌یی هه‌م‌و‌ی‌داوه به‌ خوێندنه‌وه‌ی شیر‌مه‌کانی نالی هونەر و موسیقا و ده‌وری پیته‌شیر روون‌بکاته‌وه و وه‌ک ته‌کنیک و هونەر‌یک له شیواز و شیعی نالیدا بیناسینت. له ناکامدا توانیوه‌ چه‌شن و کاریگه‌ری و به‌تایهت لایه‌نه‌ واتایه‌کانی ئەم هونەر‌ه له شیعی نالیدا بخاته‌ به‌ر چاو و تیشکی لیکۆلینه‌وه و رافه و شروقه‌یان لێ‌بدات.

وشه‌ی سه‌ره‌کی: جوانکاری، پیته‌شیر، ناوازی شیعی کوردی، موسیقای شیعی نالی، ل بکدانه‌وه‌ی واتاناسانه.

1- پیته‌شیر

موسیقای شیر به‌ درێژایی میژووی ئەده‌بیات گرنگی خۆی راگرتوه و به‌تایهت وه‌کوو کۆله‌که‌یه‌کی ئەستور ده‌وری له پیناسه و ره‌گه‌زمه‌کانی نه‌گۆری شیعر‌دا گێراوه. به‌ گشتی وه‌ک ره‌فیع حیلمی (٢٠١٠، ل ٢٠٨) په‌نجه‌ی بۆ راکیشاوه ئینسان وه‌ک چۆن ئاتاجی به‌ ئاو و هه‌وا هه‌یه، به‌ نیه‌به‌تی موسیقاش هەر وایه. گومانی تیدا نییه‌ که پێ‌وه‌ندییه‌کی ئەستور و نه‌پساوه له نێوان موسیقا و شیعر‌دا هه‌یه (شفیعی‌کدکنی، ١٣٩٣، ل ٤٤). به‌و پێیه‌ لیکۆلینه‌وه له‌م چه‌مه‌که و له چۆن‌بێتی که‌ل‌که‌وه‌رگرتنی شاعیران و راده‌ی ئافرانندی موسیقای د‌نشین و «گوینشین» به‌مه‌یه‌کی تیوریکی وه‌خو گرتوه. گرنگی کیش و موسیقا له شیعر‌دا تا راده‌یه‌که که هه‌ندئ له زانیارانێ روژاوا هه‌ستیان به‌ پێ‌وه‌ندییه‌کی ئه‌وتۆ له نێوان کیشی شیر و ترپه‌ی د‌دا کردوه و له لیکۆلینه‌وه‌کانی‌دا له سه‌ری رویشتون (انیس، ١٩٥٢، ل ١٧٣).

موسیقای شیر له ره‌وانبێژی کلاسیکا له ژیر بابه‌تگه‌لی جۆر‌به‌جۆری زانستی –زۆرتر- جوانکاری‌دا باسی لێ‌وه‌کراوه. ره‌وانبێژی کلاسیک له ره‌هه‌نگه‌لی جۆر‌به‌جۆر‌ه‌وه زۆر پێشکه‌وتو

* Email: y.pashabadi@uok.ac.ir

بووه؛ هم له بواری لیکدانهوهی واتایی و هم له بواری لیکدانهوهی وشهیهوه. یهکیک لهو بابته گرنگانهی له رهوانبیزی کلاسیکدا زور بهر بلاو بووه و بهتایبته شاعیران ئیجگار ئاوریان لی- داوتهوه، رهگهزدوزی یا جیناس بووه به هممو چهشنهکانیهوه که دهکویهته نیو زانستی جوانکارییهوه و راستهوخو له بههیز کردن و بهرز کردنهوهی ناستی موسیقایی شاعردا کاریگر بووه. ئینی موتهز (۲۰۱۲، ل ۴۸-۳۶) بهشیک له کتیهکهی بو تهرخان کردوه. هس و مک شهفیهی کهدکهنی (۱۳۹۳، ل ۵۱) نامازهی پیداوه، چوئیتی تیکئالانی وشهکان و ناههنگهکانی شاعر خوی موسیقاییهکی سهرسور هینه دهخولقینیت که به راستی دهوانی هاوتهریی ئه موسیقاییه بیت که له کیشی شاعرکهوه سهر هلهدهات. ئه موسیقاییه تام و بوئیکی تاییهتیه که له جهرگهی دهست له گهردن کردنی وشهکانهوه هلهدهقوئیت و له نهجامی ریکخستن و دارشتی وشهکان و ئالوگورکردنی پیته بههیز و خاوهکانهوه، سهرهلهدهات (گهردی، ۱۹۷۴، ل ۷۰).

نالی^۱ و مک شاعیریکی مهزنی ئهدهبیاتی کلاسیک له ههریمی قوتابخانهی باباندا^۲، ل ه بهکارهینانی چهشنهکانی جوانکاریدا هونهریکی بهرزی نواندوه و دهکری لهم بابتهوه به لووتکهی ئه زانسته بناسریت. ئه شاعیره ههولی داوه زورینهی هونهره رهوانبیزییهکان که له ئهدهبی عهرهیی و فارسیدا باو بووه، ل ه شاعیری کوردیدا تاقی بکاتهوه و بهکاریان بهنیت. له پیناو ئه گواستهوهیهدا ههولی داوه له توانستهکانی زمانی کوردی و لیکچوویی رواهتی وشه کوردی و عهرهیی به جوانی و به ئهوپهری زهر و لیزانییهوه که لک وهر بگریت (وهکو «أماره» له عهرهیی و «ئهم ماره» (نالی، ۱۳۹۲، ل ۵۹۲) له کوردیدا و زور نمونهی تر).

رهگهزدوزی که به هاوشیوهش نیوی براوه، یهکی لهو بواره بهرینهی شاعیری نالییه. له رهوانبیزی نویدا دهخرتیه نیو لیکدانهوهی ناستی موسیقایی دهقی ئهدهبییهوه که ناقاری و اجرا زینیش دهگریتهوه. له ئهدهبی کلاسیکدا کم شاعیر ههیه بایهخی پینهدابیت و به هممو پانتاییهکهوه سوودی لی وهر نهگریتیت (عهبوللا، ۲۰۱۲، ل ۱۳). ئه رازمیه هم له ناستی وشه و هم له ناستی رستهدا، هاوری می و هارمونی پیکدههینیت و ئوازی شاعر بهرتر و بههیزتر دهکاتهوه (قههرمانی، ۱۳۹۶، ل ۱۲). نالی لهم هونهرهشدا سهرتویی شاعیرانی کلاسیکه و کم شاعیری دهبینن ئه رازمیهی تیدا نهیت.

شاعیرانی مهزنی خاوهن هونهری رهسن و قولن. ههرچهند دهوران تیپه ریت، قولی و رهسهنی هونهریان زیدهتر دهدهکهویت و بو هممو رهزگارن مایههکیان ههیه که ناویان بهرز رابگریت. نالی له شاعیرانهیه که تازهگری و هونهری رهسن و قول له دیر بهدیری شاعیرمکانیدا دهدهوشیتیهوه.

1-1- شروفهی بابته

خالیکی بهرچاو و گرنگ له شیواز و هونهری نالیدا له موسیقایی شاعیرمکانیدا رهنگی داوتهوه؛ شاعیران و اجرا زینی و پاتکردنهوهی پیتیکی تاییته دهقی ئهدهبیدا به بی جیاواری له هس کوئی شاعردا بویان لوابیت بهکاریان هیناوه. شیواوی نامازهیه که رازهی جوانکاری و تهناهت زورینهی هونهرمانی رهوانبیزی له یهک نیوهدیر و یهک دیر و دوو دیردا خویان دهوینن و دهکهوتنیان و گهیاوندی کاریگریهکیان تهشهنا ناکات بو دیرمکانی تر؛ واته له زورترین حالتهدا بو دوزینهویان و تیگهشنتیان و شروفهکردنیان پنیوست به دیرمکانی تر نییه. تا ئه قوناغه نالی له خالهدا هاوبهشه؛ بهلام به چهنین و چهند جار خویندنهوه و سهرنجدان به موسیقایی شاعیری نالی

لهم بوار موه، ناستیکی بهرترمان بو دهردهکهوئیت. بهم شیوه که نالی له شیعریکدا پینتیک (دهنگدار یا بی‌دهنگ) ی به شیوازیکی بهرجسته و چاوگر بهکارهیناوه؛ به جوړئ که به خویندنهوهی چمند باره ی ئه شیعره دوری ئه پینه و موسیقاییه که له سهرتاپای دهقهکه‌دا-وهک بهرهمیکی بهکیارچه-دهیخولقینت، خوئی دنونیت و دهردهکهوئیت و به بهکارهینانی هونرمه‌ندانیه ئه پینه ناستی موسیقایی شیعرمکه بهرتر بوتهوه و له خولقاندنی ده‌لاله‌تی بههیز و قه‌به‌دا کاریگری بووه. چه‌شنی ئه‌م نه‌غمیه دهکهوئیه ناقاری موسیقایی ناوه‌کیی شیعرموه. موسیقایی ناوه‌کیش هندی جار له موسیقایی دهره‌کی پرکاریگریتر و بهرجسته‌تره (عومر مسته‌فا، ۲۰۰۹، ل ۱۳۰). چون له لای شاعیرانی تر تا ئیستا و له سهرچاوه‌کانی ره‌وانیژی و موسیقایی شیعردا نمونه و ناونیشانی ئه‌م هونرمه‌ندانیه، وکوه پیشنیار ناوی «پینه‌شعیر» مان بو دانا؛ بهو واتایه که پینتیک دیاریکراو له ناستی موسیقایی پارچه‌شعیریکی دیاریکراودا دوری زورتری گزراوه به جوړئ که کاری کردوته سهر موسیقایی شیعرمکه و ده‌توانین ئه شیعره بهو پینه‌وه بناسین و بیناسین.

ئهم لیکۆلینه‌وهیه هه‌ولی داوه ئه‌م لایه‌نه له شیعری نالی بناسینت و هونریکی نوئ له شیعری ئه‌م شاعیره پر به‌هریه‌دا بدۆزیته‌وه و به لیکدانه‌وهی نمونه‌کانی شروقه‌ی بکات و بابه‌تیک تازه پیشکش به به‌ستنی لیکۆلینه‌وهی ره‌خنه‌یی و ئه‌ده‌یی بکات.

1-2- ریناز و نامانجی لیکۆلینه‌وه و بنه‌مای تیوریک

ئهم لیکۆلینه‌وهیه له‌سهر بنه‌مای موسیقایی شیعیر و کاریگری و دوری موسیقا به‌تایه‌ت موسیقایی ده‌نگی/ئاوازی له کاریگری بوون به‌سهر خوینهر/به‌ده‌نگدا به لیکدانه‌وهی چمند شیعریکی نالی که ده‌توانین به «پینه‌شعیر» ناوزه‌دیان بکه‌ین، پیک‌هاتوه. له‌م خویندنه‌وهیه‌دا هه‌موو شیعرمه‌کانی نالیمان خستوته ژیر تیشکی لیکۆلینه‌وه. دواى دۆزینه‌وه و دیاری کردنی پینه‌شعیرمه‌کان، هه‌لمان- داوه به پنی چوارچنوه و بنه‌مای تیوریکى توئزینه‌وه که چاویان لیکه‌ین. بهو نیازیه که ره‌هه‌ندیکی تر له هونهر و شیعری ئه‌م شاعیره مه‌زنه که‌شف بکریت و توانا و ده‌سه‌لاتی نالی له ناقاری مه‌مه‌که‌تی وشه و شیعردا زیاتر بناسریت.

1-3- پینشینه‌ی لیکۆلینه‌وه

له‌ بواى ره‌وانیژی و زانسته‌کانی و چه‌مک و هونرمه‌کانیدا هه‌ر له سهرده‌مانی کۆنه‌وه تاکوو ئه‌مرو، بی‌گومان لیکۆلینه‌وهی زور پیشکش کراوه و چه‌ندان کتیب و توئزینه‌وهی ئه‌وتو نووسراون. له زانسته‌کانی ره‌وانیژیدا به‌ گشتی هونریکی ره‌وانیژی که هه‌موو یا زورینه‌ی پارچه‌شعیریکی ته‌نبینیه‌وه، که‌مه. بۆیه ده‌توانین بلین که له سهرچاوه ناسراوه‌کاندا هونریک به نیوی «پینه‌شعیر» نابینیه‌وه. بۆیه لیکۆلینه‌وهیه‌کی راسته‌وخو پینوه‌ندیار به‌م بابه‌ته‌مان به‌دی نه‌کرد. عه‌لا‌ئیه‌دین سه‌جادی له کتیبی خو‌شخوانی‌دا بی‌ئوه‌ی راسته‌وخو باسی موسیقا بکات، ره‌گه‌زه پیکه‌ینه‌ره‌مه‌کانی موسیقایی لیکداوه‌ته‌وه. به‌تایه‌ت له باسی ره‌گه‌زدۆزیدا، کاریگری و دوری پیت و وشه‌ی لیکچووی له دروست کردنی موسیقادا نیشان داوه (سه‌جادی، ۱۳۹۸، ل ۱۳۳-۱۴۳). هه‌زیز گه‌ردی (۱۹۷۰) ناخیزگه و پیکه‌اته‌ی موسیقایی شیعری لیکداوه‌ته‌وه، به‌بی ئه‌وه‌ی ده‌ست بخاته سهر هارمونی و دوری پاتبوونه‌وهی پینتیکى دیاریکراو.

له‌ بابه‌ت شیوه‌ی کار و ده‌سته‌به‌ندییه‌وه، به‌شیک له پۆلینه‌ندیی ئه‌م توئزینه‌وهیه پینتر له وتاریکدا (کلاهچیان و نظری، ۱۳۹۵) به کار گیراوه. قه‌هرمانی (۱۳۹۶ ئه‌لف) توئزینه‌وهیه‌کی له‌سهر ئه‌وه‌ر و لایه‌نه‌کانی جوانیاسانه‌ی شیعری هه‌مین پیشکش کردوه که له‌ویدا موسیقایی ناوه‌وه و

دەر وهی شیعی هیمنی لیکداوتمهوه. عومەر مستهفا (۲۰۰۹، ل ۱۳۰-۱۳۳) له کتییی بهها ئیستاتیکییهکانی شیعی لای پیرمهئیرد و شیخ نوروی شیخ سألح و گوران دا بهشیکی تهرخان کردوه بو بابتهی موسیقای شیعی ئهم سئ کلهشاعیره. بهلام گهرچی له ههلیژاردنی نمونه شیعرهکاندا سههرهوتوو بووه، کهچی له بواری لیکدانهوه و پۆلینهندی و کارکردی موسیقای پیت و دهنگ و چهشنی موسیقاکیهوه، بابتهیکی ئهوتوی پیشکەش نهکردوه. ههروهها عهبدوللا مستهفا (۲۰۱۱) له کتییی لایهه رهوانبیزیهکان له شیعی کلاسیکی کوردیدا به نمونه ههمدی و حاجی قادری کۆبی دا ههئدی بابتهی دهلالهتخولقییی له شیعردا باس کردوه (عهبدوللا مستهفا، ۲۰۱۱، ل ۱۸۵-۲۰۳ و ۲۰۴-۲۲۱). کهواته ئهم توژینهوهیه به چریبونهوه بهسهر موسیقای زهقی پیتیکی دیاریکراو له شیعی نالیدا، ههولیداوه بابتهیکی نوئ ناراسته بکات.

2- بابتهی سههرکی

موسیقای شیعی نالی بهرزی و نزمی و ههراز و نشیوی زوری تیدایه. ههئدی جار موسیقایهکی ئارام و لهسهرخو دهبیستین، جاریکی تر جوش و خرۆشیک دهکهوتیه بهر گویمان، چهلیکی تر دهنگیکی چروپ و تیکچرژاو دینه گویمان که لهوانیه نازاردهر بیت و بیسهر وهرز بکات. زور جاریش موسیقایهکی له چهشنی نهغمهی خورهی ناویکی ژیانبهخش له شیعرهکانیدا، شهپۆل دهوات. ئهم گوران و بهرز و نزمی موسیقایه به پیتی ئهوهی که موسیقا وهک بنیاتیکی رهسهنی شیعر دهناسریت (مهحمود، ۲۰۱۲، ل ۷۸)، ل ه ئهدهیدا له سهردهمانی کوندا بو لهبهر کردنی شیعر و بابتهکه گرنگ بوو و ههه بویه بووه که شاعیران زیاتر ناوریان لئداوتمهوه (شفیعی-کدکنی، ۱۳۹۳، ل ۴۳). جا به نیسهتی نالی دهبینین که له قوولایی ئهم زهریای موسیقاییهدا زور جار دهنگیکی دیاریکراو زورتر خوی دهنونینت و موسیقاکه نیشانداز دهکات. به شیوازییک که دهوانین ناوی ئهو پیته (دهنگدار یا بیدهنگ) بهیرین به سهه ئهو شیعرهها، بهم بۆنهیهوه نیوی «پیتهشیعر»مان بو ئهو تاقمه مومتازه له شیعرهکانی داھینا.

2-1- پیتهشیعر و چهشنهکانی له شیعی نالیدا

پیتهشیعر لای نالی بهکی له دیارده هونهریهکهانه که چهئدین پارچهشیعی پئ رازاندوتهوه. چهئدین شیعر دهوانین نیوزه بکهین بهوهی که شیعی پیتیکی دیاریکراو؛ بهو شروقیهوه که لهو شیعرهها ئهو پیته دیاریکراوه له پیکهینانی پهیکههه موسیقای شیعرهکهدا دهواریکی ئیجگار بهرچاو و زهقی بینهوه. ئهم کارتیکهریهه دیاره له ریگای پاتبونهوهی ئهم پیتهوه جیهجی بووه. «دووپات شیوازییکه بو ئافرانندی جوانی له شیعر و پهخشاند. به وتهی ئیلیوت ئاوازی شیعر ههه ئهونده له شیعر جیا دهپیتهوه که واتا له شیعر» (قههرمانی، ۱۳۹۶، ل ۳۱). ئینجا ئهم پرۆسهیه ههئدی جار له چهئد بهیتیکی سههرتهای شیعرهکهدا خوی نواندوه؛ ههئدی جار له نیوهراستی شیعرهکهدا؛ جار-جارهش به شیوهی پهخشکراوه و بهربلاو؛ ههئدی جاریش ههم له سههرتاوه و ههم له دیرهکانی تریشدا. شیواوی باسه که لهم مهیدانهها شاعیر وابستهی سهروا نهبووه؛ واته ئهو پیتانهی که رهنگ و سیمای موسیقیخولقییی پئداون، زور جار پیتی سهروا نییه. گهرچی خولقاندنی موسیقای هاوشیوهی سهروا و پاشسهروا دهپیته هوی پته کردنهوهی پینهندی نیوان ئهو دوو بهشه لهگههله رگهز و پاژمهکانی تری شیعردا (کلاهیجان و نظری، ۱۳۹۵، ل ۶۳). له لایهکی تریشهوه پاشسهروا بوخوی بهکی له ئهستوونگهلی دهولمهئندکردنهوهی موسیقای کهناریی هونراوهیه (پارسا، ۱۳۹۷، ل ۱۷).

شیای نامازمیه که یه‌کهم کس که قامکی بو ئه‌گهری هه‌بوونی ئهم هونه‌ره له شیعری نالیدا راکیشاوه، نالی خۆی بووه؛ چون له به‌کێ له گرن‌گترین و رهنه‌یه‌ترین شیعرمکانیدا خۆی به خاوه‌نی تبعی «شه‌که‌ربار» ناساندوه (نالی، ۱۳۹۲، ل ۱۰۳)؛ هه‌ر به‌و پنییه ئهم شاعیره به راشکای باسی هه‌له‌چوونی هه‌ست و نه‌ست و تبعی شیعری خۆی کردوه:

تبعی نالی تونده ئه‌مه‌رو، یا به نه‌شه‌ئهی نیم نیگه‌ه مه‌ستی ره‌م‌ح‌را‌ح و مه‌ی و را‌ح و قه‌را‌ح و قه‌ره‌فه‌ه!!؟

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۴۶۲)

ئهم توندبوونه که له تبعی نالیدا رووی داوه، نیشانه‌ی هه‌لسان و نیشته‌وه‌ی شه‌پۆل و ته‌وزمی شیعری هونه‌ره و هه‌روه‌ها نیشانه‌یه‌کی ره‌سه‌نه له ناخیزگه و سه‌رچاوه‌ی شیعری له‌وه‌ی که ئیله‌های شاعیر کاتیکی دیاریکراوی بو نییه و له ده‌ستی خۆی شاعیریشدا نییه. پیوه‌ری توێژه‌ر بو ناساندنی شیعریک به پینه‌شیعری، هه‌روه‌ک شه‌فیعیه‌که‌دکه‌نی (۱۳۹۳، ل ۲۹۹) رای له سه‌ره، خولقاندنی کاریگه‌ریی موسیقاییه؛ واته پیتی دیاریکراو له به‌رزکردنه‌وه‌ی ناستی موسیقایی شیعری مه‌که‌دا، ده‌وریکی به‌رچاوی بووبیت.

2-2- چه‌شه‌نه‌کانی پینه‌شیعری

موسیقیا هه‌رده‌م له حالێ گۆراندایه و هه‌یچ به‌ش یا ره‌گه‌زیکی دووباره نابیته‌وه. موسیقیا و اتا له راستیدا له‌گه‌ل هه‌ناسه و ترپه‌ی دلدا ده‌گۆریت (سلوم و سلوم، ۱۹۹۶، ل ۹۵). موسیقیا زۆر جار له ته‌کنیکی وه‌کوو پات‌بوونه‌وه به هه‌موو چه‌شه‌نه‌کانیه‌وه که به‌نهایه‌کی ئه‌ستووری موسیقایی شیعره (قه‌ره‌مانی، ۱۳۹۶، ل ۱۸۳-۱۸۴) به‌ره‌م دیت. موسیقایی پینه‌شیعری له شیعری نالیدا زۆر جار له پینتیکه‌وه سه‌ره‌له‌ده‌دات که هاو‌رپیه له‌گه‌ل پیتی سه‌روادا. هه‌ندێ جاریش جیاوازه له پیتی سه‌روا. به‌گه‌شتی له پیناوی پینک‌هینانی ئهم موسیقاییه‌دا یه‌ک پیت، دوو-سه‌ پیت، ل ه سه‌ره‌تای شیعری مه‌که‌وه، ل ه نیوه‌راسته‌وه و یا به شپوه‌ی په‌رژ و بلاو له هه‌موو شونینیکیدا کاریگه‌ری و ده‌وری بووه. دیاره پات‌بوونه‌وه‌ی ده‌نگ و ناواز ده‌توانی له یه‌ک یا چه‌ند واج و له یه‌ک یا چه‌ند به‌شیکێ ئاوییدا پینت بپیت (صفوی، ۱۳۹۰، ل ۱۸۳/۱). هه‌لیه‌ت شایانی باسه که هه‌ندێ له توێژه‌ران ئهم دابه‌شکار بیه‌یان به پیتی به‌نهای پیتی بی‌ده‌نگ و ده‌نگدار (صامت و مصوت) ئه‌نجام داوه (رضایی و همکاران، ۱۳۹۵، ل ۱۶۶).

2-2-1- پینه‌شیعری ته‌ک‌پیتی

له پینه‌شیعری ته‌ک‌پینیدا یه‌ک پیت ده‌ور ده‌گێریت و ئه‌و زه‌قی و به‌ره‌سته‌یه‌یه له په‌یکه‌ره‌ی موسیقایی شیعری مه‌که‌دا پینک‌ده‌هینیت. به‌شی هه‌ره زۆری پینه‌شیعری نالی له‌م چه‌شه‌نه‌ن. وه‌کوو پیتی «س» له‌م شیعره‌دا:

به‌ه‌وین چه‌سته‌ خه‌سته‌ی ده‌ردی گه‌رمام به‌زستان دل شکسته‌ی به‌ردی سه‌رمام
نه‌فه‌س هه‌روا له‌ ریدا دیت و نایی له‌ سه‌یر و مه‌یری ئه‌سبایی سه‌فه‌رمام

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۲۷۲-۲۷۴)

پیتی «س» له‌م شیعره‌دا هاو‌ری بووه له‌گه‌ل چه‌مکیکه‌دا که له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا به «صفیر» نیوی براوه و له‌ سۆزی سه‌رما و هه‌وای نه‌فه‌سدا به شپوه‌ی سه‌روشتی هه‌ست ده‌کریت. خولقاندنی ئهم موسیقاییه‌ لایه‌نی وشه‌یه‌ی شیعری مه‌که‌ی په‌یوه‌ست کردوه به لایه‌نی واتایی و نیشانه‌ناسییه‌که‌یه‌وه.

چونکه به پنی بپرورای هندی له زانایان ئاوازی هونراوه ههمان دهنگدانوهی و اتاکهیه (گهردی، ۱۹۷۴، ل ۷۱). ئەلبەت شیاوی باسه که زۆر جار لیکدراوگه‌لێکی له چهشنی سهیر و مهیر لهم بهیتهی سهروه‌دا به قهولی که‌که‌نی (۱۳۹۳، ل ۳۰۲) به شیوهی نه‌خوازرارو دیته سه‌ر زار و قه‌لمی شاعیر.

هه‌روه‌ها و مکوو پیتی «ف» لهم شیع‌ه‌دا:

«حلقه در گوش» ی که‌فی رهنگینی تویه ئەم ده‌فه با نه‌نالی، ل یی مه‌ده، «عن لطمه کُفَّ
الکفة!»

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۴۵۹-۴۶۲)

ئەم پیتە‌شیع‌ره به‌ویدا که پیتی «ف» بۆته ته‌ومر تیدا و موسیقا‌که‌ی به‌رجه‌سته کردۆته‌وه، خویندنه‌وه و ئاوازی شیع‌ره‌که‌ی له ره‌وانی و خیرایی خستوه و به‌کۆ له‌و ده‌گمەن شوینانه‌یه له شیع‌ری نالیدا که به‌ پێوه‌ی زه‌وقی ئەده‌بیی گشتی له‌ ناستیکی نزمدا ده‌رخیندریت. له‌ هه‌وراز و نشیوی موسیقای خولقێنراو به‌ پیتی «ف» لهم شیع‌ره‌دا دواتر ئەم به‌یتە‌ش به‌ر گوێمان ده‌که‌ویت:

جامی تاقی مه‌یکه‌ده‌ مه‌شکاتی قیندیلی دلّه شیشه پر قهر قه‌ف له ره‌فره‌ف شاه‌ی عالی
ره‌فره‌فه

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۴۶۲)

که‌ له‌ نیوه‌دێری دوو هه‌مه‌دا له‌ نه‌رمی و ره‌وانی و دلنشینیی نیوه‌دێری به‌که‌م «ئیدی نه‌ما باس».

هه‌روه‌ها و مکوو پیتی «چ» لهم شیع‌ره‌دا:

خه‌نات فه‌رموو که‌ خۆشه‌ چین و ماچین که‌ ناچین، ل یره‌ خۆشه‌چینی ماچین
برۆت هه‌ر چین و په‌رچه‌م چین له‌ سه‌ر چین ئەمه‌نده‌ چینه‌ قوربان! پێم بلێ چین؟

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۳۵۵-۳۵۸)

پیتی «چ» له‌و پیتە‌ ته‌قینه‌وه‌یه‌گه‌له‌یه (بلو و باراک، ۱۳۸۷، ل ۲۱) که‌ له‌ زمانناسیدا باسی ده‌کریت. واته‌ له‌ پانتایی زاردا په‌خش ده‌بیته‌وه. به‌ تیکچ‌ژانی ئەو هه‌موو «چ» به‌ مکوو ئەوه‌یه شاعیر له‌ سه‌ر یه‌ک که‌له‌که‌ بوونی پرچی خۆشه‌ویسته‌که‌ی به‌ ناوه‌رۆک و به‌ ده‌نگ و به‌ وشه‌ش ده‌ری پیتیت.

2-2-2- پیتە‌شیع‌ری لیکدراو

له‌ پیتە‌شیع‌ری لیکدراو دوو سه‌ن پیت یا هه‌ندی جار وشه‌یه‌ک به‌ یه‌ک و اتا و زۆرتر به‌ مه‌به‌ستی سه‌نات‌سازی (کرمی و حسامپور، ۱۳۸۳، ل ۱۴۴) و یاخود ته‌کوژیک ئەو ده‌وره‌ ده‌گیریت. به‌لام به‌و جیاوازییه‌وه که‌ ئەم پیتە‌ لیکدراوه‌ یا ئەم وشه‌یه‌ به‌ گشتی، ل ه‌ یه‌ک دوو به‌یتدا ده‌بیریت؛ له‌ به‌یتە‌کانی تردا یه‌ک له‌ پیتە‌کانی به‌ ته‌نیا ده‌ده‌که‌وی و به‌شیک له‌و ده‌ور و کارتی‌که‌رییه‌ پێک-ده‌هینیت. و مکوو «بین» لهم شیع‌ره‌دا:

روخ رهنگینی رهنگی رومانی رهنگینه، قه‌دی سه‌روم که‌مانینی قه‌دی شیرینته، بازا!
بازا!

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۹۲-۹۳)

له‌و شیع‌ره‌ی سه‌روه‌دا و هه‌روه‌ها لهم پارچه‌شیع‌ره‌ی ژیره‌وه‌دا، جگه‌ له‌ «بین» پارچه‌وشه‌ی «رهنگ» ده‌وریک موسیقای به‌رزی گیراوه و بالی به‌سه‌ر هه‌موو شیع‌ره‌که‌دا کێشاوه:

ساقی! وه‌ره‌ مه‌یخانه‌یی دل کۆنه‌ ره‌حیقی گه‌ر مایلی ته‌وفی حه‌رم و به‌یتی عه‌تیقی

یهک رهنگم و بئ رهنگم و رهنگین به هموو بهم رهنگه دهبی رهنگرژی عیشقی حقیقی رهنگ

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۶۶۱-۶۶۲)

گهرچی سهنگینی پیتی «ر» قهلمو بهسر پیتهشیرمهکوه ههست دهکرتیت، بهلام بهویدا که شاعیر رهنگامهیی و تیکئالاندنی حالت و بارودوخهکانی مههست بووه، رازاندنوهی شاعر به ئهم شیوه موسیقاییه لگهئله مههستهکهیدا یهکدهگریتهمه و ئهو ناوهروکه له خو دهگریت.

یا له چهشنی ئاوازی دهنگی «-اوه» لهم شاعرهدا:

ئهو سیلسیله و امیشگی خهئا نیوی براوه
پر پینچ و شکهن، خهم به خهم و، حهلقه کراوه
لهولایکه لهو لاهه به ئهم لاهه کشاوه
یا یاسهمنی خاوه به رووی روژدا رژاوه؟!
یا دووکلهی جهستهی منه بهو شهعه سووتاهه
یا هموری سیاتاهه که مانبع لههتاوه؟!
دل تینووه، سووتاهه، به بی تاقهت و تاوه
رینگهم به سهراوه، که دهچم ریم بهسراوه
ئهو شهههته، ئهو جامه شهراوه، ل مبی ناوه
بؤ «نالی» به ئاخیر که خودا بؤ ئهوی داوه

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۵۳۶-۵۳۸)

پیکهینانی ئهم چهشنه موسیقاییه دهوانیت مهیلی شاعیر بؤ دریز کردنوهی ئاههنگ و دهنگ و زیاتر خو سهرقالی وتی ئهو بابتهگهله کردن، بیت؛ چونکه مههستهشیریهکه لهو مههستانهیه که شاعیر/راوی پنی خوشه ههرچی زورتر بیئیت و پاتی بکاتهوه. دهنگی «-اوه» ش به جوانی بؤ ئهو مههسته دهست دهوات و گونجاوه.

ئهم چهشنه پیتهشیرمه له لای نالی به پاتبوونهوی نیوهذیر یا عیبارمتیکی دیاربکراویش دهبینریت و دهوریکی موسیقایی بهرزی له چهند شاعریدا گیراه. له وینهی:

«بحمد الله» دو چاوی یارم ئوخه
به بی مهی مهسته، بی مهی مهسته، بی مهی
شهووی هیجر و بهقای عومری رهقیم
خودا تهی بی، خودا تهی بی، خودا تهی

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۷۱۳-۷۱۴)

دهنگ و ئاوازی «هه» که لهم پیتهشیرمه خوی دهنونیت بهتایهت له نیوهذیره جووتهکاندا، جگه له دهربرینی رادهی تاسه و مهراق و چیز بهخش بوونی بابتهکه، بی تاقهتی و شهوقی زور بؤ گهیشتن به و یسال نیشان دهوات.

2-2-3- پیتهشیرمی نیوهراست

ئهم چهشنه بویه به جیاواز باس دهکهن چونکه نمونهی کهمه و زورینهی پیتهشیرمهکان له سهرهتادا پیتی خویمان دهناسینن، کهچی ئهم تاقمه له سهرهتای شاعرمهکوه به تهواتی خوی نانونیت. بهرچاوترین نمونهی ئهم چهشنه پیتهشیرمه سهرمخوشی نامهکهیه که بؤ تیاچوونی بابی خوشههستهکهی هوندوویهتهوه: «ماتهم، وهکو زولفهینی سیهه، گرتی سهراپات/پوشی له روخت تهعبیهی بهدهق و شامات» (نالی، ۱۳۹۲، ل ۱۳۶-۱۴۳). له سهرهتای ئهم شاعرمه به شیوهیهکی ئهوتو پیتیک دیاری یا نیشاندار نهکراوه؛ کهچی چهند بهیت که دهچینه پیتشهوه، دهنگ و رهنگی پیتی «ب» وهدیار دهکویت و دهبیته تهوهری موسیقایی شاعرمهکه:

بهس گریه بکه بؤ پدر و بابی حیجابت
بئ بابیی تو بؤ من و تو بابی فوتووحه
بئ بابی مورادی من و تو بوو به تهمننا
بئ بابیی تو موربسه بؤ وهسل و مولاقت
بئ بابی دوغایی من و تو بوو به موناجات
با قلعی بکا زملزلهیی هازیمی لهزرات

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۱۳۸-۱۴۰)

لەم برگه‌یه‌دا پیتی «ب» به راشکاوێ خۆی دەنۆینیت که ئاوازیکی زهقی ههیه و له پهیکه‌یهی موسیقای شیعره‌که‌دا به‌رجه‌سته‌یه. له باری زمانناسیهوه ئهم پیتته که‌یه و له کاتی دهربرینیدا هه‌وا به پیرایی له زار دهرده‌پهریت و ههر بۆیه‌شه که به‌م تاومه پیتته، پیتی ته‌قینه‌وه‌یی دهلین (ئمره، ۱۳۷۴، ل ۴۹-۵۰)؛ ئهم حالته ریک هاوده‌نگ و هاواناهه‌نگه له‌گه‌ڵ مه‌به‌ستی شیعره‌که‌دا که گریان و شینی تاراده‌ی ته‌قینی بوغز و ره‌هابوونی هه‌ناسه‌یه، یه‌که‌م‌گرینته‌وه.

2-2-4- پیتته‌شعیری ناوازه

ئهم چه‌شنه پیتته‌شعیره هه‌ندێ جار له شیعریکی ئاساییدا هه‌لده‌که‌وتیت؛ به‌و شیویه که شیعره‌که به‌گشتی جه‌ختی له سه‌ر پیتتیکی دیاریکراو نه‌کردوه، که‌چی له به‌یتیکدا له‌پر به‌رمو پرووی پیتته‌شعیریکی تاک‌به‌یتی ده‌بینه‌وه که و‌ه‌کو لووتکه‌یه‌ک له ده‌شتیکی کاکه‌به‌کاکیدا هه‌لکه‌وتوه. بۆیه ناوی «ناوازه» مان بۆ دانا. هێلی موسیقای شیعره‌که بی‌گومان له راست ئهو به‌یتته‌دا هه‌لده‌کشیت و هه‌م‌وازیکی تیده‌که‌وتیت. وه‌ک له شیعری «قوربان! مه‌حاله پیکه‌وه بن سه‌بر و ئیشتیاق/خارج له نه‌سی نایته ته‌کلیفی لایوتاق» (نالی، ۱۳۹۲، ل ۲۵۶-۲۵۸) ئهم به‌یتته هه‌لکه‌وتوه:

سو‌فی له فه‌قر و فاقه، و‌ه‌کو و فاقه، فاقی دا   ته‌سه‌یحی دام و دانیه، ریشی دو فاقی فاق
(نالی، ۱۳۹۲، ل ۲۵۷)

دیاره ئهم شیعره له سه‌رمتاوه جگه له وشه‌ی «قوربان» و پیتی سه‌روا، «قاف» ی تیدا نییه؛ سه‌رواش بۆخۆی به‌شیکه له کیش و موسیقای شیعری (شفیعی‌کدکی، ۱۳۹۳، ل ۵۲). که‌چی له درێژیدا ئهم به‌یتته ده‌بینین که پیتی «ق» به ناهه‌نگ و نه‌وایه‌ک که خولقاندوویه، له نزم نواندنی جیگه‌پیتگی سو‌فی و سووکایه‌تی کردن به ئهم چینه له کۆمه‌لگادا ده‌وریکی زۆر دیار و به‌رچاوی گه‌راوه. ئه‌لبه‌ت جینی ئاماژه‌یه که ده‌نگی ئه‌لفیش له‌م به‌یتته‌دا ده‌وری موسیقاییه‌کی به‌رچاوی به‌خۆیه‌وه دیوه؛ ئهم چه‌شنه و‌اج‌رازینییه له لای هه‌ندێ توێژه‌ران به هاوده‌نگی نیوزمه‌د کراوه (شمیسا، ۱۳۷۴، ل ۵۸). هاوشینی «ئه‌لف» و «قاف» لایه‌نی سووکایه‌تی و نزم نواندنی جیگه‌پیتگی سو‌فی زنده‌تر ده‌ست‌نیشان ده‌کات.

2-3- لایه‌نه‌کانی و‌اتاخولقینی پیتته‌شعیر

به لیکدانه‌وه‌ی پیتته‌شعیرمه‌کان و به‌راورد کردنیان له‌گه‌ڵ باری موسیقای و ده‌لاله‌تی خولقینراوی ئهو موسیقایه‌دا، له‌ایه‌نیکه‌ی تر له ناستی و‌اتاناسی شیعری نالیمان بۆ دهرده‌که‌وتیت. له‌م بواره‌دا نالی به زه‌بر و لیزانییه‌کی ته‌واومه هه‌موو که‌مه‌سه‌کانی وشه‌یی، موسیقای و زمانیه‌ی گرتوته خزمه‌ت دا‌رشتنی و‌اتا. ههر هۆنه‌ریک به پیتی هه‌ست و نه‌ستی که له د‌ل و می‌شک و ده‌روونیدا ده‌رووژیت و هانی‌ده‌دا و پالی‌په‌وه‌ده‌نیت، به شوێن وشه و ده‌نگانی‌که‌دا ده‌گه‌ریت که له‌گه‌ڵ ئهو هه‌ست و نه‌ست و و‌اتایه‌دا بگونجیت و توانای له‌خو‌گرتن و دهربرینی هه‌بیت. «ئاواز و ئیقاعی وشه‌کانی هۆنراوه تیشکیکه به‌رچاوی بیری گوێگر و خوێنه‌ر رووناک ئه‌کاته‌وه بۆ ئه‌وه‌ی له‌به‌ر رۆشنایی ئهو تیشکه دونیای ئهو دیو وشه‌کان به‌دی‌یکات و بتوانی په‌رده‌ی ر‌واله‌ت و دهرمه‌ ب‌بریت و بگاته ناخی حه‌قیقه‌تی هۆنه‌رکه» (که‌ردی، ۱۹۷۴، ل ۷۳). به‌گشتی زمان به‌رمو لای دهربرین له‌رێی نیزی‌کترین وشه به‌ته‌ن و به ئهو و‌اتایه‌وه که مه‌به‌ستی قسه‌که‌ره، ده‌کشیت (انیس، ۱۹۷۶، ل ۶۸). بی‌گومان موسیقا و ناوه‌رۆک له‌رێی ئهم که‌مه‌سه‌گه‌له‌وه پێوه‌ندیه‌کی به‌هیز له‌نیوانیدا پیک‌هاتوه (فیاض‌منش، ۱۳۸۴، ل ۱۷۵). شاعیر به پیتی هه‌ست و قوومه‌ی زه‌مین و

حیکمەتی شیعریی خۆی کەلکی لێ وەر دەگرێت. بە لیکدانەوه و لیکۆلینەوه لە پێتەشیر و مۆسیقای پێتەشیر لە دیوانی نالیدا، بۆمان دەركەوت کە بەکار هێنان و خولقاندنی ئەم چەشنە مۆسیقایە، توێژ و لایەیکی واتایی لە پەیکەری شیعەرەدا ئاراستە کردووه. ئەم چەند لایەنە واتاییە لە پێتەشیرەکانی نالیدا جینگەیهکی بەرچاو و دیاریان هەیە:

2-3-1- لایەنی واتای خۆشەویستی و سۆز و چاوەروانی

لەم چەشنەدا بە پاتکردنەوهی پیت یا رسته و عیبارەنتیک ئەم چەمکانە دەردەبردرێت. بەتایبەت نالی چەند شیعری لە سەروای یادا هەبە کە دێری کۆتاییەکیانی بەم هونەرە نەخشین کردووه. لەم شیعەرە ژیرەوهدا دەنگی «هە» کۆی شیعەرە مەکی کردووه بە پێتەشیر و پاتبوونەوهی لە چەندان شوێندا و هەر و هەر پاتبوونەوهی نیو دێر لە چەند شوێندا ئاواز و مۆسیقایەکی ئەوتوی خولقاندووه:

«بەحمدا» دو چاوی یارم ئۆخە
بە بێ مەمی مەستە، بێ مەمی مەستە، بێ مەمی

لە بوستانی ئیرەمدا قەت نییە وەك
شەمامەمی، وەك شەمامەمی، وەك شەمامەمی

شەوی هیجر و بەقای عومری رەقییم
خودا تەمی بێ، خودا تەمی بێ، خودا تەمی

وهره، مرترب، به کۆیری چاوی ئەغیار
سەدای نەمی دێ، سەدای نەمی دێ، سەدای نەمی

لە دووری نازەنیم رەنگزەردم
و مکوو بەمی، هەر و مکوو بەمی، هەر و مکوو بەمی

لە نەهر مینی دوو چاوم ئەشکی خۆنن
پەیاپەمی دێ، پەیاپەمی دێ، پەیاپەمی

گوتی: «نالی»! ئەتو بمره، ئەمن دیم
خودا کەمی بێ، خودا کەمی بێ، خودا کەمی!

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۷۱۳-۷۱۵)

2-3-2- لایەنی واتای ناسوودەیی

ساقی! وەرە رەنگین کە بە پەنجە لەبی ئەقداح
بەم راحە لەسەر راحە دەلێن راحەتی ئەر و اح
(نالی، ۱۳۹۲، ل ۱۷۰-۱۷۲)

پیتی «ح» لەو پیتە بە رەگەز عەرەبیانە و لە دەربڕیندا جەختیکی زۆر دەخاتە سەر گەلۆو. لە زمانی کوردیدا هەندێ جار لە دەنگ و دەنگەناودا دەردەکەوێ؛ بەوینە «ئەح، ئیح، ئحە، ئەحە» (مەردۆخ رۆحانی، ۱۳۹۸، ل ۸۵/۱) و لەم چەشنە زۆریک لەم دەنگ و دەنگەناوانە پشوو و سانهومیەکی تێدا هەست دەکرێت. بۆیە دەتوانین لە سۆنگەمی ئەوهوه کە نالیش لەم پێتەشیرەیدا باسی ئاسایش و حەسانەوه دەکات، پێوەندی دەلالەتەنمیز لە نێوانیاندا ببینین.

2-3-3- لایەنی واتای شاراویدی و بە سرتە تێگەیاندن

ئەهلی تەعدادی مەحاسن نووسیان:
خاڵ یەك و زولفی دوان، هەردوو سیان

کوفری زولفە تار و، ماری ئەر قەمن
سفری خاڵە، حەلقەیی هیندووسیان

زولفی جەرراری سەفاسەف خستە پیش
بەعنی زەنگی لەشکری قیروسیان

نهرم و زمرقی خهرقی سالوسیان شاهیدی زوره زوبانی لووسیان

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۳۳۳-۳۳۶)

لهم شيعره‌دا به هاتنی پیتی «س» که نوینه چیه و سرته‌کردنه، ئه‌وه‌مان پيشان دهدات که گير مروهی شيعره‌که دهيهوئ به نهینی شتيك بدرکينيت يا شتيکی شاروه بفامينيت.

2-3-4- لایه‌نی واتای نواندنی دهنگ و رهنگ

لهم لایه‌نه‌وه ده‌بینین شاعیر بۆ گه‌یاندنی په‌یامه‌که‌ی خۆی که‌لکی له دهنگ و زایه‌له‌ی پیته‌کان و مرگرتوه که نیشانه‌ی هه‌بوونی هه‌ست و درکیکی به‌رزی مؤسیفاناسانه‌یه له لای شاعیر. به نمونه به‌کاره‌ینانی پیتی «قاف» چه‌شنيك ته‌قین و تره‌قیان و بی‌ناقه‌ت بوون ده‌گه‌یینی و نالی له‌م پیته‌شيعره‌دا مؤسیقای شيعره‌که‌ی له‌گه‌ل ناوهرۆکه‌که‌یدا هاوړئ و هاوته‌ریب کردوه:

دل شیشه‌یی پر خوینی فیراقی، فهرقی بوو مه‌کسووری رقی به‌م دلی وک به‌ردی ره‌قی بوو

ئو نه‌شه‌ که‌وا ساقی منی پی له خودیی سه‌ند نه‌ک نه‌وه ره‌قی بوو که له قه‌تره‌ی عه‌ره‌قی بوو

ره‌قه‌تی تهن و، ره‌قه‌تی دل، ره‌قه‌تی تاعه‌ت مه‌خسووسی ره‌قیب، بۆ له منی خه‌سته رقی بوو (نالی، ۱۳۹۲، ل ۳۸۵-۳۸۷)

2-3-5- لایه‌نی نواندنی دهسه‌لاتی زمانی

نالی به دهسه‌لاتیک که به‌سه‌ر زمان و لیکچوویی وشه و سروشتدا هه‌یبه‌وه، توانویه و تووژیکی باختینی (احمدی، ۱۳۸۸، ل ۹۲) بئاخنیته نیو شيعره‌کانیه‌وه. لیره‌دا شاعیر و‌ه‌کو ئه‌وه وایه لیکچوویی ده‌نگی وشه و هه‌ندئ له ده‌نگه سروشتیه‌کانی که هاوپیوه‌ندی و لیکچووییان له نیواندا هه‌یه (مه‌حوی، ۲۰۱۰، ل ۱۲۴) ره‌چاو کردوه. هه‌ندئ له پیته‌شيعره‌کانی له‌م چه‌شهن. واته لایه‌نی وشه‌یی و لایه‌نی واتایی یا به دهربرینیکی تر ره‌هه‌ندی ناوه‌وه و ره‌هه‌ندی دهره‌وه‌ی شيعره‌که گری‌دراون پیکه‌وه و جوړئ هاوپیوه‌ندی زمانی – واتاییان پیکه‌هیناوه. وه‌ک له شيعری زولفه‌ینیدا ده‌بینین:

موساوی وک یه‌ک و لوولن له هه‌ر دوو لاره نمونه‌ی عه‌کسی حه‌رفی «میم» و «نوو» و «واو» ه زولفه‌ینی

به داوه، کرژ و خاوه، به‌عنی ئالۆزاهه زولفه‌ینی دوو تاوه، دوو سیان و شیوه‌که‌ی شیواوه زولفه‌ینی په‌ریشان و شکسته و سه‌رنیگه‌ون داماره تومز بادی سه‌بای چین و خه‌تای لی داوه زولفه‌ینی زولفه‌ینی

له جیی پاوانه و گه‌ردنلی داناره زولفه‌ینی که وک ئه‌ژده‌ر له پی و گه‌ردنی ئالاره زولفه‌ینی (نالی، ۱۳۹۲، ل ۶۸۰-۶۸۴)

به شیوه‌ی هاو‌به‌ش هاتنی سه‌روا و پاشسه‌روا له‌م چوار به‌یتی سه‌رتاییه‌وه خۆی خالیکی ته‌کنیکی و نیشانه‌یه‌کی به‌رزی هونه‌ری شيعری نالیبه که نمونه‌ی تری له شيعره‌کانیدا زۆرن. (ته‌نانه‌ت چه‌ند شيعریکی له کورت و له دریزی به‌م شیوازه واته هه‌موو نیوه‌دیره‌کان هاوسه‌روا بن، دارشتوه). ئه‌م پیته‌شيعره له سه‌ر به‌مه‌ی پیتی «واو» دامه‌زاره. له ره‌نووسی ئارامیدا «واو» پیتیکی کراوه و بۆشه. ده‌نگه‌که‌شی له باری ئاواناسیه‌وه هه‌ر وایه و له کاتی دهربرینییدا زار ده‌کرپته‌وه. ئه‌مه له لایه‌که‌وه، له لایه‌کی تره‌وه، شکلی زولف و حاله‌تی لوول بوون و بادرا‌نه‌که‌ی

و کرژ و خاوییه‌که‌ی و شکلی ماری ئەژدەر و پیچ خواردنه‌که‌ی و تیک‌ئالان‌که‌ی، ههموو ئەمانه دوو لایه‌نی وشه‌یی و واتایی ئەم پیتە‌شیرەیان پیکە‌وه تیک‌ئالاندوو و موسیقاییه‌کی هێمنی نوازەیان ئاراسته‌کردوو.

هه‌روه‌ها له‌ شیعری «مووی سپی کردم به‌ شوشتن ئاوی عه‌ینی شۆر‌ه‌شەت/شۆر‌ه‌شەت یه‌عنی که‌ تێدا خودبه‌خود قه‌ل بوو به‌ به‌ت» دا (نالی، ۱۳۹۲، ل ۱۴۷-۱۵۲) پیتی «واوی جووت» گێژ‌ه‌نیکی موسیقایی پێک‌ه‌یناوه و شه‌پۆلی ئەم گێژ‌ه‌نه‌ تا کوتایی شیعەرکه‌ به‌ نه‌وسانێکی دیار به‌رده‌وامه‌ و جار-جار داده‌به‌زیت و جار-جاریش به‌رز ده‌بیته‌وه به‌ چه‌شنی که‌ له‌وانه‌یه‌ خوینهری تێدا بخنکی. قوولاییه‌که‌ی لهم به‌یت‌دا هه‌ست ده‌کریت:

نه‌قشی دوو مووی، به‌ دوو رووی، ده‌بیته‌ عه‌یی
ئاینه‌ی روو پاکیه‌، رووناکیه‌ نوور و شه‌مه‌ت
شه‌یب

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۱۵۱)

2-3-6- لایه‌نی نواندنی ده‌سه‌لاتی سنعات‌سازی

لهم به‌ستینه‌دا نالی له‌ توانستی سروشتی نیوان وشه‌ی کوردی و عه‌ره‌بی به‌ جوانی و به‌ هونه‌مه‌ندی که‌لکی و هرگرتوو و دیمه‌ن و موسیقایی تابه‌ت بو خۆی خولقاندوو. وه‌ک موسیقایی دوو پیتی «ر» و «ش» لهم پیتە‌شیرە ته‌که‌به‌یتیه‌دا:

به‌و رحممه‌ته‌ عامه‌ت که‌ ده‌کا سه‌نگی سه‌یه‌ه
لهم قه‌لبه‌ که‌ وه‌ک به‌رده‌، ره‌شه‌، «رُش رَشا»
زه‌ر

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۷۴)

2-3-7- لایه‌نی واتای خامۆشی و نه‌مان

ئەم لایه‌نه‌ له‌ پیتە‌شیرە غه‌م خواردن (خواردنی مه‌ولانای مه‌به‌سته‌ له‌و شیعەریدا که‌ فه‌رموویه‌: آن یکی شیر است آدم می‌خورد/این یکی شیر است آدم می‌خورد) دا به‌ روونی هه‌ست ده‌کریت:

گه‌ر ده‌پرسی من له‌به‌ر چی که‌م ده‌خۆم	من به‌ برسی قه‌ت مه‌زانه‌، غه‌م ده‌خۆم
ئاوی سویری چاو و باری تالی لئو	سویر و تالی ده‌م‌ده‌م و ژمه‌ژمه‌ ده‌خۆم
تا سه‌ری زولفت له‌سه‌ر روو حه‌لقه‌ دا	من وه‌کوو ماری سه‌ر ئاگر خه‌م ده‌خۆم
ئاوی که‌وسه‌ر تۆشی سوفی بی که‌ من	ئاوی ئینسان، یه‌عنی ماچی ده‌م ده‌خۆم
شه‌ربه‌تی خه‌وف و ره‌جای نه‌غیار و یار	ترش و شیرین هه‌م ده‌چێژم، هه‌م ده‌خۆم
من له‌ ته‌وری عالم و ده‌وری فه‌له‌ک	زه‌ربی لازیب، زه‌خمی بی مه‌ر هه‌م ده‌خۆم
تالی بی‌یار و دیار و تار و مار	عه‌لقه‌می چی؟ نه‌رقه‌می چی؟ سه‌م ده‌خۆم!
نه‌وه‌ ئینسانێ هه‌یه‌ غه‌م قووتیه‌	من غه‌می خۆم و غه‌می عالم ده‌خۆم
غه‌م ده‌لی «نالی» که‌ غه‌م خواریم نه‌کا	ناعیلاج من به‌نی ئاده‌م ده‌خۆم

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۳۰۵)

پیتی «میم» لهم پیتە‌شیرەدا به‌ تیک‌ئالان و پیچ و لوول تیکه‌وتن و ده‌نگه‌ تابه‌ته‌که‌ی له‌ کاتی خواردندا که‌ لێره‌ بوونه‌ته‌ هاوڕێ، حاله‌ت و ده‌نگ و لره‌فی خواردن دینیته‌ زه‌ین و به‌ر چاو.

2-3-8- لایه‌نی واتای رق و قین و ناحه‌زی

سوفی له‌ فه‌قر و فاقه‌، وه‌کوو فاقه‌، فاقی دا
ته‌سه‌بیحی دام و دانعه‌یه‌، ریشی دو فاقی فاق
(نالی، ۱۳۹۲، ل ۲۵۶)

نهم بهیته به موسیقاییکی بههیز و زهقهوه که هیهتی، جگه له و اتایهی که پیشتر باسماں کرد، ناکۆکی و ناسازی نالی لهگهل چینی سو فیدا دهگهیینیت.

2-3-9- لایهنی موسیقایی - میژوویی

نهم بهشه تاییهته به خالیکهوه که نالی له بابته نازناوی خۆی وروژاندوویی و ئهو کیشیه که له دوای خۆی خولقاندوویی؛ ئهویش خویندنهوهی نازناوهکهیهتی به لامی سووک یا لامی قهلهوه که تا نیستاش کیشه و گرفتهکه ههر بهر دهوامه. نهم توژیژنهوهیه ئهوه دهسهلمینیت که خویندنهوهی نازناوهکهیهتی به ههر دوو شیوه (نالی/نالی) دروسته و نالی خوشی ئاگاداری نهم بابته بووه. بهلام بهویدا که نالی خۆی بهس له دوو سئ شویندا ناماژیهکی بۆمان به یادگار بهجی هیشتنوه که لامی قهلهوهی تیدا چاندووه، دهردهکهویت که شاعیر خۆشی لامی سووکی مههست بووه. ئهو یهک دوو نمونهشی له راستای تهکنیک و شیواز و هونهری شیعیری خۆیدا که یهکی له بوارهکانی، کهلک وهرگرتن له توانستی زمانی و نیمکانی چهند خویندنهوهی وشهیه، ئاراسته کردووه. یهکی لهمانه فهردیک (شیعیری تهک بهیتی) ه که پیتهشعیریشی تیدا خولقاندووه:

سهوتی نهعمه بولبوله یا چههچهههه
دهنگی سوله، یا لهژیر پنی ناله نالی نالیه؟!
خرخالیه!؟

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۵۹۳)

نهم بهیته لیوریزه له دهنگی لامی قهلهوه - بهتاییهت نهگهر بولبولهکهش به لامی قهلهوه بخویننهوه - که بیگومان شاعیر گوشهیهکی چاوی له نهغمه و ئاوازی بولبول و چههچهههکهیهوه بووه. گرنگه باس لههوش بکهین که نالی سهبارته به نازناوی خۆی له شیعهرمکانیدا دوو ههلوئستی دیاری کردووه بۆمان که یهکیکیان ئیریهیه، به لامی سووک و به لامی قهلهوه ههردوو، دهتوانین بیخویننهوه. شاهیدیکی تری نهم مژاره زور گرنگه، بهیتهکی تریته که دهفهرمیت:

ناله نالی نالی [نالی/نالی] یه وا خهلقی خسته
یا نه خو حهشره، گونههکاره، وهها
زملهله [زملهله]
هاوارییه!؟

(نالی، ۱۳۹۲، ل ۵۹۰)

لهم بهیتهشدا بیگومان به زهوقی موسیقاناسییهک که له نالیدا دیومانه، دهتوانین بیسهلمینین که مههستی ئهوه بووه که لیره به لامی قهلهوه بخوینرتهوه تا ئهو زمان-زما و دهنگ و ناله و ههرایه باشتر له لایهنی وشهیی و لایهنی واتایی بهیتهکهوه خۆی دهربخات.

3- نههجام

موسیقایی شیعیری نالی ههراز و نشیو و بهرزی و نزمیهکی زوری تیدا یه. ههندی جار ئارام و لهسهرخویه؛ ههندی جار توند و پرخرۆشه؛ جاریکی تر دلنشین و گوینشین و خهمرهوتین و شادی-هینه؛ چهلیکی تر پرتهنتهه و ههراهوریا و نازاردەر دیتته بهر گوئی. نالی له ههندیک له شیعهرمکانیدا له ریی پاتکردنهوهی پیتیکی دیاریکراوه موسیقاییهکی بهرز و دیاری خولقاندووه؛ به شیوهیهک که ئهو تاقمه له شیعهرمکانیمان به «پیتهشعیر» ناساند، واته شیعیری پیتیکی دیاریکراو. پیتهشعیر له شیعیری نالیدا ئهوهیه که یهک پیت، دوو-سئ پیت، یا وشه و سارستهیهکی تاییهت به ناههنگ و ئاوازیکی بهرجهستهوه له شیعریکدا دووپاتدهبیتهوه و بهم شیوازه موسیقایی شیعهرکه دهخاته ژیر رکیقی خویهوه و بهرزتری دهکاتهوه. پیتی تاییهت بهم هونهره ههندی جار ههمان پیتی سهروایه. نهم هونهره له سههرتای شیعهرکهوه، له ئیوهراستهوه و یا به شیوهی پهڕژ و بلاو هاتووه. هاتنی نهم هونهره دهلالهتی واتایی و رهههندی و اتاخولقینیشی لهگهل بووه؛ وهکوو لایهنی واتای

خوشه‌ویستی و سۆز و چاوهروانی؛ لایه‌نی واتای ئاسووده‌یی؛ لایه‌نی واتای شاراو‌هیی و به سرتە تیگه‌یاندن؛ لایه‌نی واتای نواندنی دهنگ و ڕهنگ؛ لایه‌نی نواندنی دهسه‌لاتی زمانی؛ لایه‌نی نواندنی دهسه‌لاتی سنعات‌سازی؛ لایه‌نی واتای خامۆشی و نهمان؛ لایه‌نی واتای رق و قین و ناحەزی و لایه‌نی مؤسیقاییی – میژوویی.

- ¹ مه‌لاخدری ئەحمەدی شاو‌هەبسی میکایەلی (١٨٠٠-١٨٧٧) ناسراو بە نالی، مەزنترین و ناودارترین شاعیری وێژە کلاسیکی کوردیی ناو‌ه‌راست؛ خاوەن شیعری دل‌رفین و پرواتا. نالی خەلکی شارەزوور بوو. دواى سەفەرێکی حەج ڕووی لە ئەستەموول ناوێ و لەوێ نیشته‌جێ بوو و هەر لەوێش کۆچی دوا‌یی کردووە (بنواری: محەمەد، مەسعوود. ١٩٧٦. چەپکێک لە گۆلزاری نالی. بە‌غدا: کۆری زانیاری کورد).
- ² قوتابخانە‌ی ئەدەبیی بابان، قوتابخانە‌یەکی بە‌هیزی ئەدەبی که ناوچە‌ی ژێر دەسه‌لاتی بابانە‌کاندا و بە‌تایبەتی لە سلیمانیدا لە سەر‌مەتاکانی سەده‌ی نۆزده‌هەمە‌وه سەری‌هەڵدا و گرن‌گترین شاعیرانی نالی و سالم و کوردی بوون.

سەرچاوهكان

أ- كوردی

پارسا، سەیدئەحمەد. (۱۳۹۷). جوانکاری لە ئەدەبی کوردیدا بە شیوازیکی نوێ. چاپی یەكەم. سنه. نالی.

حیلمی، رەفیق. (۲۰۱۰) شیر و ئەدەبیاتی کوردی. چاپی دووهم. هەولێر. ئاراس. سەجادی، عەلانەدین. (۱۳۹۸). خوشخوانی. چاپی یەكەم. سنه. کوردستان.

عومەر مستەفە، ناسۆ. (۲۰۰۹). بەها ئیستانیکییەکانی دەق لای پیرمێرد و شیخ نووری شیخ سألح و گۆران. چاپی یەكەم. هەولێر. دەزگای توێژینهوه و بلاوکردنهوهی موکریانی.

عەبدوللا، ئیدریس. (۲۰۱۲). جوانکاری شیعری کلاسیکی کوردی. چاپی یەكەم. هەولێر. دەزگای توێژینهوه و بلاوکردنهوهی موکریانی.

عەبدوللا مستەفە، ئیدریس. (۲۰۱۱). لایەنه رەوانیژییهکان لە شیعری کلاسیکی کوردیدا بە نمونە حمەدی و حاجی قادری کۆیی. هەولێر. ئاکادیمیای کوردی.

قەهرمانی، جەعفەر. (۱۳۹۶ب). زانستی رەوانیژیی ئەدەبی. بەشی یەكەم جوانکاری. سنه. زانستگای کوردستان.

قەهرمانی، جەعفەر. (۱۳۹۶ئەلف). «جوانیناسی و شیعری هێمن». پێژوهشنامه ادبیات کردی: سال سوم، شماره ۴، بهار و تابستان ۹۶. صص ۱۷۷-۱۹۷.

گەردی، عزیز. (۱۹۷۴). ئەدەب و رەخنە. چاپی یەكەم. بە یارمەتی وەزارەتی کاروباری ژوووروو. بەغدا. چاپخانهی الحوادث.

مەحمود، نازاد ئەحمەد. (۲۰۱۲). بونیاتی زمان لە شیعری هاچەرخی کوردیدا. چاپی دووهم. هەولێر. ئاکادیمیای کوردی.

مەحوی، مەحمەد. (۲۰۱۰). مۆرفۆلۆژی و بەیەکداچوونی پیکهاتهکان، مۆرفۆلۆژی کوردی. هەولێر. وەزارەتی خوێندنی بآلا.

مەردۆخ رۆحانی، ماجد. (۱۳۹۸). فەرھەنگی زانستگای کوردستان. ۴ بەرگ. چاپی دووهم. سنه. زانستگای کوردستان.

نالی، مەلا خدری ئەحمەدی شامیسی میکایهلی. (۱۳۹۲). دیوان. لیکۆلینهوه و لیکدانەوهی مەلا عەبدولکەرمی مودەریس و فاتیح عەبدولکەرمی. چاپی نوهم. سنه. کوردستان.

ب- العربية

ابن المعتز، عبدالله. (2012). البيدیع. شرحه و حقه عرفان مطرچی. الطبعة الأولى. بيروت. مؤسسة الكتب الثقافية.

أنیس، إبراهيم. (1952). موسیقی الشعر. ط. 2. القاهرة. مكتبة الأنجلو المصرية.

أنیس، إبراهيم. (1976). دلالة الألفاظ. ط. 3. القاهرة. مكتبة الأنجلو المصرية.

سلوم، يوسف؛ سلوم، تامر. (1996). «من أسرار الإيقاع في الشعر العربي». حولية كلية الإنسانيات و العلوم الاجتماعية: العدد 19. جامعة قطر.

ج- فارسی

احمدی، بابک. (1388). ساختار و تأویل متن. چاپ دەم. تهران. مرکز.

بلو، ژویس؛ باراک، ویسی. (1387). دستور زبان کردی کرمانجی. ترجمه علی بلخکانلو. ناشر. مترجم.

- ثمره، یدالله. (1374). آواشناسی زبان فارسی آواها و ساختار آوایی هجا. چاپ چهاردهم. تهران. مرکز نشر دانشگاهی.
- رضایی، عبدالله؛ حسینی کازرونی، سیداحمد؛ کیانی شاهوند، یعقوب. (1395). «بررسی نقش تکرار در موسیقی سروده‌های نیمایی مهدی اخوان ثالث». دوفصلنامه زبان و ادبیات فارسی: سال 24. شماره 81. صص 163-177.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. (1393). موسیقی شعر. چاپ پانزدهم. تهران. آگه.
- شمیسا، سیروس. (1374). نگاهی تازه به بدیع. چاپ ششم. تهران. فردوسی.
- صفوی، کورش. (1390). از زیانشناسی به ادبیات. جلد اول. چاپ سوم. تهران. سوره مهر.
- فیاض‌منش، پرند. (1384). «نگاهی دیگر به موسیقی شعر و پیوند آن با موضوع، تخیل و احساسات شاعرانه». دوفصلنامه پژوهش زبان و ادبیات فارسی: دوره جدید، شماره چهارم، بهار و تابستان 84. صص 163-186.
- کرمی، محمدحسین؛ حسامپور، سعید. (1383). «واج‌آرایی و تکرار در شعر خاقانی». دوفصلنامه پژوهش زبان و ادبیات فارسی: پاییز و زمستان 83. صص 137-161.
- کلاهیچیان، فاطمه؛ نظری، زهرا. (1395). «کارکرد معنایی و زیبایشناختی تکرار در غزل حافظ». کهن‌نامه ادب پارسی: (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)، سال هفتم، شماره سوم، پاییز 95. صص 45-70.

References

A- Kurdish

- Abdollah, Idris. (2012). *Jwankariy she'ri klasiki kurdi*. First Edition. Hewler. dezgay twejinawa & belawkerdnewey mokryani.
- Abdolla Mesrafa, Idris. (2011). *Layana rawanbejiyakan lh sheri klasiki kurdida ba nmoonh Hemdi & Haji Qadri Koyi*. Hawler. Akademyay kurdi.
- Gardi, Aziz. (1974). *Adab & Rakhna*. First Edition. Baghdad. Al-hawadeth.
- Hilmi, Rafeq. (2010). *She'r & adabyati kurdi*. Second Edition. Hewler. Aras.
- Mahmoud, Azad Ahmad. (2012). *Bunyati zeman la she'ri hawcharkhi kurdida*. First Edition. Hawler. Akadimyay kurdi.
- Mahwi, mehamad. (2010). *Morfolojiy & ba yakdachouni pekhatakan, morfolojiy kurdi*. Hawler. wazarati khwendeni bala.
- Mardokhrohani, Majed. (1398). *Farhangi zanestgay Kurdistan*. 4vol. second Edition. Senha. Kurdistan University Press.
- Nail, mala khedri Ahmadi Shawaysi Mikayeli. (1392). *Dywan*. Lekolinaway mala Abdolkarim Modarres & Fateh Abdolkarim. Ninth edition. Sena. Kurdistan.
- Omar mestafa, aso. (2009). *Baha istatikiyekani deq lay Piramerd & Shekh Nouri Shekh Saleh & Goran*. First Edition. Hewler. dezgay twejinawa & belawkerdnewey mokryani.
- Parsa, seyyedahmad. (1397). *Jwankary la adabi kurdida ba shewazeki new*. First Edition. Sena. nail.
- Qahramani, Ja'far. (1396A). "jwaninasi & she'ri Hemen". Journal of Kurdish Literature. 3th.year. Vol4. Pp 177-197.
- Qahramani, Ja'far. (1396A). *zanesti rawanbejiy adabi*. behsi yakam jwankari. First Edition. Sena. Kurdistan University Press.
- Sejadi, Ala'adin. (1987). *Xoshxwani*. Baghdad. Chapkhanay ma'aref.

B- Arabic

- Anis, Ebrahim. (1952). *Mosiqi e she'r*. Second Edition. Al-qahera. maktaba Anjelo al-mesriye.
- Anis, Ebrahim. (1976). *Dalala al-alfaz*. Third edition. Al-qahera. maktaba Anjelo al-mesriye.
- Ebn Mo'tazz, Abdollah. (2012). *Al-Badi'*. Sharh Erfan Matraji. First Edition. Beirut. al-maktaba al-thaqafiye.

Salloum, Yusef; Salloim Tamer. (1996). "men asrar al-iqa' fi al-she'r al-arabi". Hawliyat kulliyat al-ensaniyat & al-oloum al-ejtema'iyeh. Jame'a Qatar, N19.

C- Persian

Ahmadi, Babak. (1388). *Sakhtar & ta'vil e matn*. tenth Edition. Tehran. markaz.

Belo, Joise; Barak, Vaysi. (1378). *Dastourzaban e kurdi kurmanki*. Tarjama Ali Balkhkanlo. Publisher. Translator.

Fayazmanesh, Parand. (1384). "negahi digar be mosiqi e she'r & payvand e an ba mozoo', takhayyol & ehsasat e sha'erane". Dofaslname pajooresh zaban & adabiyate farsi. Dore jaded, Nom4, Pp 163-186.

Karami, Mohamadhosein; Hesampour, Sa'id. (1383). "vajaraiy & tekrar dar she'r e Khaqani". Dofaslname pajooresh zaban & adabiyate farsi. Pp 137-161.

Kolahchian, Fateme; Nazari, Zahra. (1395). "karkard e ma'naiy & zibaiyshenakhti e tekrar dar ghazal e Hafez". Kohanname adab e parsi. Pajoohesgah e oloom e eslami & motale'at e farhengi. Yeare7. Nom3. Pp45-70.

Rezaiy, Abdollah; Hosayni kazerouni, Sayyedahmad; kiani shahwand, Yaqoub. (1395). "Barresi naqsh e tekrar dar mosiqi e sroudehaye nymaiy Mehdi Akhavan Thaleth". Dofaslname zaban & adabiyat farsi. 24.year. N81. Pp 1630177.

Safavi, kourosh. (1390). *Az zabanshenasi be adabyat*. 1th vol. third edotion. Tehran. soura mehr.

Shafi' kadmeh, Mohamadreza. (1393). *Mosiqi she'r*. Eleventh edition. Tehran. agah.

Shamisa, sirous. (1374). *Negahi taze be badi'*. Sixth edition. Tehran. ferdosi.

Thamare, Yadollah. (1374). *Awashenasi zaban e farsi, Awaha & sakhtar away heja*. Fourteenth edition. Tehran. markaz nashr daneshgahi.

Extended abstract

Resulting from similar, homophonous words and letters arranged, reproduced, and coordinated, the music of poetry has long been of particular significance and a prominent position in its framework and configuration. This aspect of poetry, which has been represented ever since the beginning of classical poetry in specific rhetorical figures and techniques, has been manifested more evidently in Nali's poetry. He has marked some of his poems with particular letters, which have played such a significant role in accentuation and promotion of the music of his poetry that their names can be used to refer to the entire poems. This descriptive-analytical research has sought to describe the techniques and music of Nali's poetry, particularly the position and role of the above poetic technique of *letter poetry*, and to investigate the application of these letters as a figure of rhetoric in his poetic style. It has analyzed the types and impacts of the technique, especially from the aspects of meaning creation and semantics, in this well-known Kurdish poet's works to introduce another dimension of his poetry through description and analysis.

The music of poetry has been of great importance throughout the history of literature, functioning as a major building block in the definition and specification of the elements of poetry. It has been addressed in classical rhetoric under a variety of topics particularly in regard to the techniques concerning eloquent speech, including paronomasia, which has directly affected the enhancement and promotion of the musical level of poetry. Nali has been exceptionally skilled in this area, and has attempted to employ all the practical rhetoric techniques in Persian and Arabic literature in his poems.

A prominent phenomenon in Nali's poetic style has been manifested in the music of his poems, where a specific letter (a consonant or a vowel) is obviously highlighted as the poem is read repeatedly, influencing the entire poem in musical terms. This research has sought to introduce and analyze this technique, referred to here as *letter poetry*, i.e. poems particular to certain letters, as a dimension of Nali's poetry.

The investigation has been based on an analysis of a number of Nali's poems in terms of the music and its impacts and position, particularly the effects on the audience. For that purpose, we have attempted to analyze a

selection of his poems after a broad examination within a specific framework based on the theoretical foundations of the music of poetry.

While the term *letter poetry* could hardly be found in any references, a large number of studies have been conducted on the music of poetry. Aziz Gardi (1974) has analyzed the roots and origins and the effects of the music of poetry. Kolahchian and Nazari's (2016) research is similar to this one in terms of classification and definition. In his 2009 book on the static aspects of Piramerd's, Sheikh Nuri's, Sheikh Salih's, and Goran's poetry, Umar Asso has dedicated a part to a discussion of the music of poetry, but has failed to present an appropriate description and analysis.

The music of Nali's poetry has experienced a large number of ups and downs, sometimes mild and peaceful and at other times loud and thunderous, occasionally exhibiting mixtures and cumulations of sounds and tones. It also frequently waves like the burbles of reviving water. It is sometimes a specific sound upon the musical waves that is highlighted to catch the ear.

This technique is based on the repetition of a certain letter, undeniably influencing the emergence and prominence of the music of poetry. The phenomenon can occur among the initial verses, in the middle, or throughout the poem in a scattered fashion. It should be noted that it is not dependent on the letters of the rhymes in many cases. The technique has been applied in Nali's poetry as *single letters*, *syllables*, *morphemes*, *phrases*, or *multiple letters*, where a letter or syllable, a certain word, or a specific phrase has played a role in the emergence of *letter poetry* and the resulting music.

Furthermore, the technique has been accompanied by meaning creation; that is, the music created by a certain letter has complied with the overall meaning and theme of the poetry. Thus, a number of semantic levels can be identified in such poems, including *affection and friendship*, *peace of mind*, *implication and sarcasm*, *sound and image representation*, *wording skills presentation*, *figuration power presentation*, *silence*, *grudge and hatred*, and *music and history*, associated with Nali's penname, recognized in Kurdish both with light and with dark *L*.

About the author

Dr. Yadollah Pashabadi; He was born in *Peshabad* village located in Kamyaran city in Kurdistan province in Iran. He is currently a member in department of Kurdish Language and Literature in University of Kurdistan. He completed his university studies in Arabic language and literature. But because of his research in Kurdish language and literature, he was attracted to this field at University of Kurdistan. He has been one of the main editors in University of Kurdistan's dictionary. He has presented several scientific researches and articles in academic conferences, webinars and scientific journals.

Email: y.pashabadi@uok.ac.ir

فَنّ «بَيْتَهَشِيْعِر» و موسيقاه في شعر نالي

الدكتور يدالله پشابادي*

أستاذ مساعد بقسم اللغة الكردية و آدابها بجامعة كردستان
و عضو هيئة التحقيق بمعهد كردستان شناسی

المستخلص

إنّ موسيقى الشعر منذ عهودٍ قديمة حازت على مكانة رفيعة عند الكتّاب و الدارسين و الباحثين و أصبحت لها منزلة عالية في إطار القصيد. و تتكوّن الموسيقى عن إرداف الأحرف و الصيغ المتألّفة و المتناسقة صوتياً و صوتياً و تكرارها و تنسيقها في نظام متشاكل. و قد امتنّلت دوراً مرموقاً في قوالب الفنون البلاغية و لاسيما البديعية منذ الشعر الكلاسيكي و حتّى الآن. و نحن نرى في شعر الشاعر الكلاسيكي الكرد ملاحدر أحمد شاويس الميكابلي الشهير بنالي، أن تكرار حرفٍ ما بعينه أو جدّ هيئة موسيقية عالية و مرموقة و لعب دوراً مهماً في ترقية تنغيم الشعر و جرسه و رنينه. إذ يمكننا إطلاق اسم ذلك الحرف بعينه على كل الشعر بأكمله و أن ندعوه «بَيْتَه-شِيْعِر» أو «الحرف-الشعر»؛ و ذلك يحكى عن خلق شعرٍ اختصّ إلى حرفٍ معيّن و الذي قد تکرّر الحرف في هيكل الشعر تكراراً ذا دلالة إيقاعية. يتطرّق هذا البحث في إطار المنهج التوصيفي- التحليلي دراسة أشعار نالي و التركيز على هذا الفنّ و موقعه و قوّته موسيقاه تقنية إيقاعية بغية إضافته إلى موسوعة فنون نالي الشعرية. و قد درس البحث طاقة فنّ «بَيْتَهَشِيْعِر» و أقسامه و تأثيراته الموسيقية؛ أضف إلى ذلك دراسة أبعاده القويّة في إنشاء المعنى الشعري في ضوء علم الدلالات.

الكلمات الرئيسية: البديع، «بَيْتَهَشِيْعِر»، موسيقى الشعر الكردي، موسيقى شعر نالي، دراسة دلالية.